

Methodology. In order to gain the objective, the research applies methods of concretization, and theoretical and practical information generalization to solve the problems of costs accounting in public sector.

Findings. The author defines the essence and classification of exchange and non-exchange transactions. The method of cost accounting is summarized. The article determines the order of financial statements in public sector in terms of exchange and non-exchange transactions costs.

Value added. The study has practical implication of examined theoretical and practical issues of exchange and non-exchange transactions costs accounting in the public sector.

Key words: costs, exchange transactions, non-exchange transactions, accounting, financial reporting, public sector.

УДК 336.71:005

Парасій-Вергуненко Ірина Михайлівна,

д.е.н., професор кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» (03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: parasiy_vergunenko@bigmir.net

Сівта Юлія Миколаївна,

студентка ОЕФ, магістратура, спеціальність 8002 «Облік і аудит в управлінні банками», ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» (03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: yulia_sivta@ukr.net

АНАЛІЗ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ВИМОГ БАЗЕЛЯ ІІІ

Анотація

Мета дослідження. Криза 2006–2009 років змусила світові банківські інституції переглянути основні принципи здійснення банківської діяльності в сфері кредитування, оцінки кредитного ризику та формування резервних і буферних капіталів. Стабільність банківської системи є запорукою ефективного економічного зростання. Саме тому Україна почала процес запровадження принципів Базелю ІІІ в управлінні та контролі банками. В той же час постає питання спроможності системи витримати та ефективно здійснити перехід до нових умов.

Методологія. Інформаційною базою дослідження стали матеріали Національного банку України, офіційні звітні дані банків, матеріали науково-практичних конференцій, монографічні дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, а також особисті спостереження авторів. Окрім того, в ході дослідження використовувались методи «мозкового штурму», аналіз і синтез, порівняння, спостереження, методи експертних оцінок.

Отримані результати. Велику увагу зосереджено на особливостях контролю за кредитним ризиком в банках України згідно принципів Базелю ІІІ. В роботі увага приділялась дослідженню проблемних аспектів переходу України до Базелю ІІІ та контролю за кредитним ризиком у банках.

Цінність дослідження. У статті досліджено особливості та перепони у банківській системі в процесі переходу до вимог Базель III з точки зору теоретичних поглядів. Також показано головні зміни, які передбачені в нових стандартах стосовно контролю за банківськими ризиками і використання коефіцієнтів, які враховуватимуть дані ризики.

Ключові слова: кредит, кредитний ризик, Базель III, банківська діяльність.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогодні, банківська система України є одним з найрозвинутіших елементів господарської системи. Найголовнішим її завданням є підтримка економічного зростання, яке повинно здійснюватися шляхом підкріплення економіки кредитними ресурсами, переміщення грошових ресурсів до тих економічних суб'єктів, які мають їх нестачу. Проблема кредитування реального сектора економіки в Україні в умовах збереження нестабільності глобальної економіки є однією з найгостріших. У зв'язку з цим шляхи та напрямки поліпшення системи кредитування економіки доцільно розглядати в комплексі питань, які стосуються розроблення нових підходів до реалізації грошово-кредитної, банківської, валютно-курсової політики. Підписання Україною угоди про асоціацію з Європейським Союзом вимагає від вітчизняного банківського сектору відповідати вимогам і стандартам системи Базель III. Це якісно новий підхід до банківської діяльності, в основу якого покладено забезпечення підвищеного контролю за ефективністю управління ризиками, які виникають в процесі здійснення банківської діяльності. Відповідно до планів Європейського Центрального Банку повноцінне функціонування системи Базель III у країнах ЄС має розпочатись з 2019 року. Тому актуальність питання спроможності України відповідати цим стандартам і необхідність впровадження відповідних змін у план управління ризиками в довгостроковій перспективі, є беззаперечним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми реалізації вимог Базель III у вітчизняній банківській системі були розглянуті у працях українських вчених, зокрема таких, як Матлага Л., Демків М., Шпачук В., Мамедов С., Грищенко О. Питання впровадження рекомендацій Базельського комітету з банківського регулювання та нагляду, а також реалізації міжнародних стандартів щодо формування й оцінки достатності капіталу банків широко досліджуються як світовими, так і вітчизняними науковцями, серед яких слід виділити таких учених, як О. Береславсь-

ка, В. Міщенко, О. Лаврушин, О. Медведєва, П. Роуз, М. Савлук, В. Усоскін, Г. Щербакова, С. Моїсєєв.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Незважаючи на значні здобутки вітчизняних учених в дослідженні проблем банківського регулювання та запровадження в Україні рекомендацій Базельського комітету, низка питань залишається не вирішеними та потребує подальших досліджень. А отже, адаптація Базельських вимог до умов функціонування банківських установ на вітчизняному ринку потребує глибокого дослідження з точки зору специфіки банківської системи.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою та завдання дослідження є обґрунтування необхідності впровадження вимог рекомендацій Базельського комітету третьої редакції, щодо достатності капіталу та аналіз їх впливу на фінансову систему України.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нині банківська система України, як і інші сфери економічної діяльності знаходяться в умовах, які за своєю складністю і ризикованістю значно відрізняються від умов переважної більшості економічно розвинутих країн. Це зумовлюється такими факторами, як: затяжна економічна криза, незавершеність нормативно-правової бази, вкрай складне політичне становище країни, відсутність стабільних господарських зв'язків. У свою чергу такі фактори лише загострюють економічні ризики [7, с. 55].

Слід зазначити, що вітчизняний банківський сектор функціонує в умовах підвищеного ризику. В банківській діяльності виділяють такі основні категорії ризиків: кредитний; ліквідності; зміни процентної ставки; ринковий; валютний; операційно-технологічний; репутації; юридичний; стратегічний (рис. 1).

Під кредитним ризиком слід розуміти наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком [3, с. 86]. Кредитний ризик присутній у всіх видах діяльності банку. Він виникає кожного разу, коли банк надає кошти, бере зобов'язання щодо їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до угод. Тобто мова йде про невпевненість банку в тому, що позичальник буде спроможним і збереже наміри виконати умови

угоди, у результаті чого виникає ймовірність збитків за кредитною операцією.

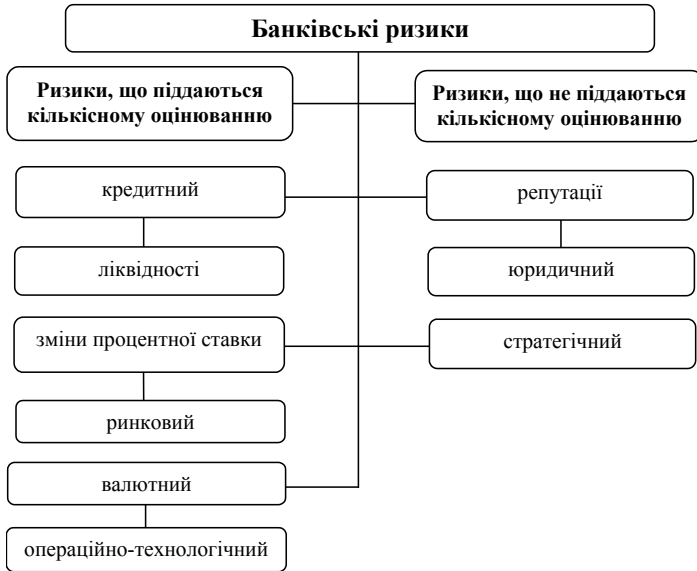

Рис. 1. Класифікація банківських ризиків за методикою Національного банку України [8, с. 9].

Для того, щоб контролювати кредитний ризик банки, які проводять свою операційну та інвестиційну діяльність, повинні дотримуватись вимог мінімального капіталу. Головною метою Базель III є дотримання банками нових вимог до достатності капіталу є [4, с. 240].

Як відомо, Базельські угоди являють собою загальний набір засобів реформування. Їх метою є поліпшення здатності банків пом'якшувати економічні та фінансові удари, незалежно від їхнього походження, покращення управління ризиків, посилення прозорості та відкритості банків [6; с.168].

Система Базель III була створена з урахуванням наслідків фінансової кризи 2008 року, яка продемонструвала недостатню фінансову стійкість банківської системи навіть найрозвинутіших країн. Хронологію запровадження ключових документів Базельського комітету з банківського нагляду наведено на рис. 2.

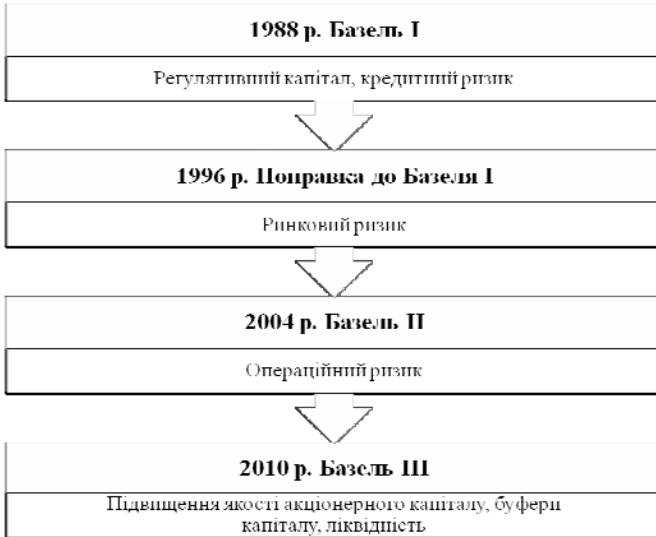

Рис. 2. Хронологія запровадження ключових документів Базельського комітету з банківського нагляду [10, с. 5].

Для банківської системи України перехід до вимог і стандартів системи Базель III є важливою і необхідною умовою, оскільки Базельський комітет з питань банківського нагляду є саме тим міжнародним майданчиком, де розробляються найкращі в світі практики банківського регулювання. Основним, на що спрямована базельська система, є посилення вимог до якості банківського капіталу, підвищення ліквідності банків та їхньої фінансової незалежності.

Для того щоб впровадити основні положення Базеля III, комерційні банки України повинні вирішити комплекс поточних питань, пов'язаних з корінним удосконаленням структури, підвищенням якості та зниженням ризиків банківських інвестицій, поліпшенням якості банківських запозичень і якості ліквідних активів. Не менш важливим питанням є покращення кредитного ризику в банках при переході до Базель III [9, с. 60].

У рекомендаціях Базель III наведені основні форми ризикорієнтованого нагляду, що забезпечують нейтралізацію або ослаблення дій механізму непродуктивного відтоку фінансового капіталу [11, с.174], можна інтерпретувати схематично в розрізі осно-

вних механізмів непродуктивного відтоку фінансового капіталу (табл. 1.) Очевидно, що при кредитуванні економіки мають місце різні механізми непродуктивного відтоку фінансового капіталу. Нейтралізація або попередження наслідків їх дії забезпечується шляхом впровадження рекомендацій Базель III. Зазначені форми ризик-орієнтованого нагляду при реалізації механізмів непродуктивного відтоку фінансового капіталу вимагають упровадження як буферів капіталу, так і інших видів резервних ресурсів. При цьому повинна забезпечуватися достатність капіталу для виконання банками інвестиційних, у тому числі кредитних функцій (зобов'язань). Важливо підкреслити, що банк у даному випадку виступає як суб'єкт інвестиційного процесу [1, с. 261–262].

Таблиця 1

Ризик-орієнтований нагляд за основними механізмами непродуктивного відтоку фінансового капіталу [1, с. 262]

Основні форми ризик-орієнтованого нагляду	Основні механізми непродуктивного відтоку фінансового капіталу
Оцінка кредитного ризику	Надання позик, кредитів іноземним юридичним і фізичним особам. Підвищення відсоткової ставки за валютний кредит. Видача кредитів, у тому числі вексельних, про які заздалегідь відомо, що вони не повернуться в Україну. Комерційне кредитування у вигляді простроченої дебіторської заборгованості з боку іноземних фірм або громадян без отримання відсотків або штрафів за несвоєчасне виконання контрактів
Оцінка ринкового ризику	Продаж за кордоном цінних паперів, емітованих в Україні за ціною нижчою, ніж їх ринкова вартість. Неповорнення валютної виручки від експортних операцій. Завищення імпорتنих цін або зниження експортних цін у зовнішньоекономічних контрактах. Завищення показників якості товарів (послуг), які експортуються з одночасним завищенням суми комерційного штрафу за невідповідність. Придбання іноземних засобів обігу і фінансових інструментів
Оцінка операційного ризику	Складання зовнішньоекономічних контрактів з перестраховуванням. Маніпулювання цінами під час товарообмінних, клірингових та інших подібних операціях. Внесення страхового депозиту українською фірмою при кредитуванні іноземною компанією і подальша відмова від нього. Виплата інвестиційних доходів нерезидентам

Зауважимо, що регулювання банківської діяльності, а також діяльність самих комерційних банків України повинні здійснюватись відповідно до Основних принципів ефективного банківського нагляду (Основні Базельські принципи) (табл. 2).

Таблиця 2

Основні принципи ефективного банківського нагляду [11]

Принципи	Назва
Принцип 1:	Обов'язки, цілі та повноваження
Принцип 2:	Незалежність, підзвітність, ресурси та правовий захист
Принцип 3:	Співпраця та спільна робота
Принцип 4:	Дозволені види діяльності
Принцип 5:	Критерії ліцензування
Принцип 6:	Передача істотної власності
Принцип 7:	Крупні придбання (поглинання)
Принцип 8:	Наглядовий підхід
Принцип 9:	Методи та інструменти нагляду
Принцип 10:	Наглядова звітність
Принцип 11:	Повноваження органу нагляду щодо застосування санкцій і заходів впливу
Принцип 12:	Консолідований нагляд
Принцип 13:	Відносини між органами нагляду країни походження та країни перебування
Принцип 14:	Корпоративне управління
Принцип 15:	Процес управління ризиками
Принцип 16:	Адекватність капіталу
Принцип 17:	Кредитний ризик
Принцип 18:	Проблемні активи та резерви
Принцип 19:	Ризик концентрації та ліміти максимального ризику
Принцип 20:	Операції з пов'язаними особами
Принцип 21:	Ризик країни та ризик обмеження переказу коштів (трансфертний ризик)
Принцип 22:	Ринковий ризик
Принцип 23:	Ризик відсоткової ставки у банківському портфелі
Принцип 24:	Ризик ліквідності
Принцип 25:	Операційний ризик
Принцип 26:	Внутрішній контроль та аудит
Принцип 27:	Фінансова звітність і зовнішній аудит
Принцип 28:	Розкриття інформації та прозорість
Принцип 29:	Зловживання фінансовими ресурсами

Дані принципи вперше були опубліковані в 1997 році Базельським комітетом з банківського нагляду. І донині вони використовуються різними країнами задля кращої оцінки їх наглядових систем, а також для розробки майбутніх заходів, які спрямовані на досягнення кращого рівня надійності наглядової банківської практики. Окрім того, ці принципи також використовуються Міжнародним валютним фондом і Світовим банком.

Питання контролю за кредитним ризиком регламентує Принцип 17 «Кредитний ризик». Відповідно до даного принципу, наглядовий керуючий орган повинен визначати чи здійснюють банки правильне управління кредитним ризиком, враховуючи їхню готовність взяти на себе певний ризик, профіль ризиків включаючи різні ринкові та макроекономічні умови [4, с. 188].

Таке управління повинне включати в себе належну політику та процедури своєчасного виявлення, вимірювання, моніторингу, оцінки, контролю, звітності та зменшення кредитного ризику. Для цього повинен охоплюватись весь цикл кредитування, який включає у себе: надання кредиту, оцінку кредиту, постійне управління кредитним та інвестиційним портфелем банку. Принцип 17 «Кредитний ризик» передбачає врахування 8 основних критеріїв, за якими наглядовий орган повинен здійснювати контроль за кредитним ризиком у банках (рис. 3).

Серед головних змін, передбачених у нових стандартах відносно контролю за банківськими ризиками, є досить істотне розширення норм покриття ризиків у формулі достатності капіталу та збільшення вимог щодо здійснення позабіржових операцій; а також щодо перерахунку рівня кредитного ризику із врахуванням впливу можливого фінансового стресу. За оцінкою самого Базельського комітету, вимоги до акціонерного капіталу з урахуванням розширення покриття ризиків і зростання коефіцієнтів загалом зросли у сім разів. Також передбачено запровадження коефіцієнту левериджу (частку позикових коштів, або максимальне плече левериджу), що доповнить показники капіталу з урахуванням ризиків. В Україні передбачено паралельне використання коефіцієнтів, встановлених стандартами Базель II та Базель III, починаючи з 1 січня 2013 року по 1 січня 2017 року, а перехід до розширення мінімальних вимог до капіталу і ліквідності планується із січня 2018 року [5, с. 86].

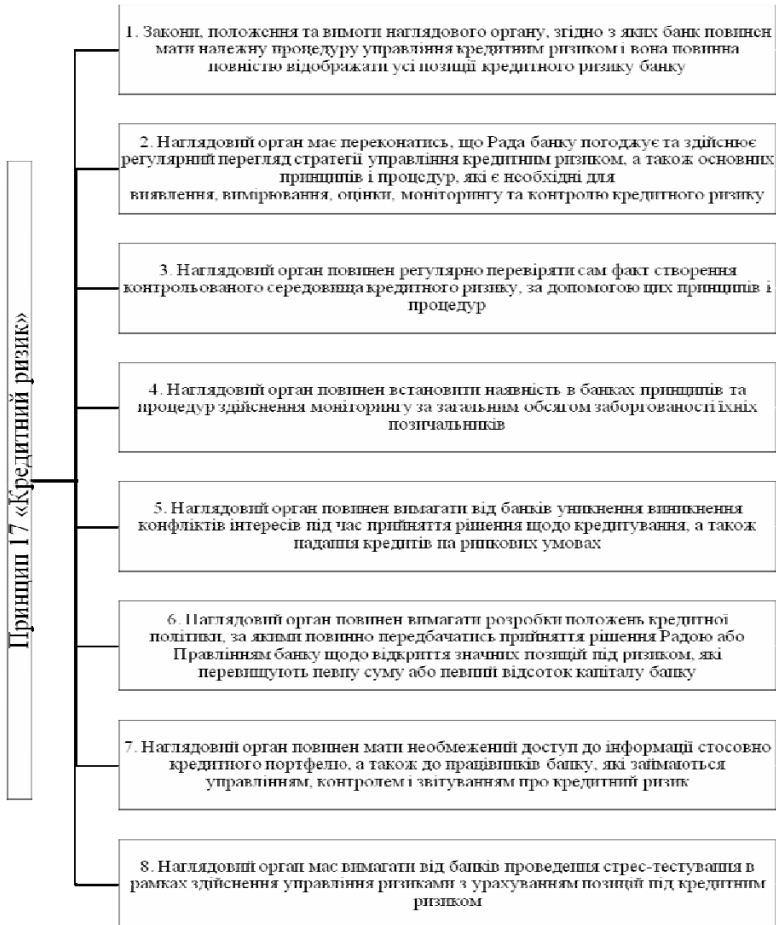

Рис. 3. Критерії контролю за кредитним ризиком

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Перехід до стандартів Базель III повинен стати головним механізмом зміцнення банківської системи України. Окрім того, рівень її прозорості значно покращиться за умов дотримання базельських вимог. Тому, можна зробити висновок, що за умов переходу банківської системи України до стандартів Базелю III покращиться та посилиться контроль за кредитним ризиком у

банках. Перехід України на систему Базель III вимагатиме досить значних зусиль з боку національного регулятора. Тому держава повинна створити всі умови, щоб дана система запровадилась і діяла успішно в країні. Перспективами подальших досліджень є удосконалення системи аналітичних показників, що кількісно характеризують кредитний ризик.

Бібліографічний список

1. *Андрієнко Н.Н.* Реалізація вимог міжнародних стандартів фінансової звітності і «Базель-3» в кредитній політиці банку / Н.Н. Андрієнко. – Праці Одеського політехнічного університету. – 2014. – Вип. 1(43). – С. 260–267.
2. *Бага О. М.* Перспективи запровадження міжнародних стандартів «Базель III» для вітчизняних банків на основі міжнародного досвіду / О.М. Бага, В.А. Малахов // Траскторія науки. – 2016. – № 4 (9). – С. 239–241.
3. *Кавтиш О.П.* Управління ризиками комерційних банків України в умовах зміни Базельських угод / О.П. Кавтиш, Б.О. Ширяєва // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Випуск 3. – С. 167–171.
4. *Конопатська Л.В.* Банківський нагляд / Л.В. Конопатська, К.Є. Раєвський. – К.: Знання, 2014. – 412 с.
5. *Парасій-Вергуненко І.М.* Аналіз банківської діяльності: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. // І.М. Парасій-Вергуненко. – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.
6. *Паулет Е.* Негласна практика Базель III: дані по банківській системі Канади та етичним банкам / Е. Паулет // Банки та банківські системи світу. – 2011. – Т.4. – № 3. – С. 85–92.
7. *Самборська-Музичко Ю.А.* Аналіз кредитно-депозитних операцій банку / Ю.А. Самборська-Музичко // Незалежний аудитор: науково-практичне видання (EBSCO). – 2015. – С. 55–61.
8. *Подчесова В.Ю.* Управління банківськими ризиками / В. Ю. Подчесова. – Харків: ХІБС УБС НБУ, 2014. – 83 с.
9. Основні принципи ефективного банківського нагляду (Основні Базельські принципи). – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4525>.
10. *Мищенко В.* Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору / В. Мищенко, А. Незнамова // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1 (179). – С. 4–9.
11. *Лайко О.І.* Інвестиційний потенціал регіону: використання та непродуктивний відтік капіталу [Текст]: монографія / О. І. Лайко. – Нац. акад. наук України, ін-т проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. — Одеса: ІПРЕЕД, 2009. — 433 с.

References

1. Andrienko N.N. Realizaciya vimog mizhnarodnih standartiv finansovoi zvitnosti i "Bazel'-3" v kreditnij politici banku [Implementation of the requirements of international financial reporting standards and «Basel 3» in the bank credit policy]. – Praci Odes'kogo politekhnichnogo universitetu, 2014. Vip. 1(43) [In Ukrainian].
2. Baga O.M., Malahov V.A. Perspektivi zaprovadzhennya mizhnarodnih standartiv «Bazel' III» dlya vitchiznyanih bankiv na osnovi mizhnarodnogo dosvidu [Prospects for the introduction of international standards «Basel III» for domestic banks based on international experience] // Traektoriyanauki. – 2016. – № 4 (9). – S. 239–241 [In Ukrainian].
3. Kavtish O.P., SHiryayeva B.O. Upravlinnya rizikami komercijnih bankiv Ukraïni v umovah zmini Bazel's'kih ugod [Risk management of commercial banks in Ukraine in a changing Basel] // Naukovij visnik Uzhgorods'kogo nacional'nogo universitetu. – 2015. – Vipusk 3. – S. 167–171 [In Ukrainian].
4. Konopats'ka L.V. Bankivs'kij naglyad [Bankingsurveillance] / L.V. Konopats'ka, K.C. Raevs'kij. K.: Znannya, 2014. – 412 s. [In Ukrainian].
5. Parasiy-Vergunenko I.M. Analiz bankivs'koi diyal'nosti: Navch.-metod. Posibnik dlya samost. vivch. disc. [Banking Analysis: method. Guide to Self. Explore. dysts.] // I.M. Parasiy-Vergunenko. – K.: KNEU, 2003. – 347 s. [In Ukrainian].
6. Paulet E. Neglasna praktika Bazel' III: dani po bankivs'kij sistemi Kanadi ta etichnim bankam [Covert practice of Basel III: Data on the banking system in Canada and ethical banks] // Banki ta bankivs'ki sistemi svitu. – 2011. – T.4. – № 3. – S. 85–92 [In Ukrainian].
7. Sambors'ka-Muzichko YU.A. Analiz kreditno-depozitnih operacij banku [The analysis of credit and deposit operations of the bank] / YU.A. Sambors'ka-Muzichko // Nezalezhnij auditor: naukovopraktichne vidannya (EBSCO), 2015. – S. 55–61 [In Ukrainian].
8. Podchesova V.YU. Upravlinnya bankivs'kimi rizikami: opornij konspekt lekcij [Risk management in banking: compendia]. – Harkiv: HIBS UBS NBU, 2014. – 83 s. [In Ukrainian].
9. Osnovni principii efektyvnogo bankivs'kogo naglyadu (Osnovni Bazel's'ki principii) [Core Principles for Effective Banking Surveillance (Basel Core Principles)] [In Ukrainian].
10. Mishchenko V., Neznamova A. Bazel' III: novi pidhodi do reguluyannya bankivs'kogo sektoru [Basel III: new approaches to the regulation of banking sector] // Visnik Nacional'nogo banku Ukraïni. – 2011. – № 1 (179). – S. 4–9 [In Ukrainian].
11. Lajko O.I. Investicijnij potencial regionu: vikoristannya ta neproduktivnij vidtik kapitalu [The investment capacity of the region, and unproductive capital outflows]: [Monogr.] / O.I. Lajko; Nac. akad. nauk

Україні, In-t probl. rinku ta ekon.-ekol.doslidzh. — Odesa: IPREED, 2009. — 433 s. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15 березня 2017 р.

UDC 336.71:005

Irina Parasiy-Vergunenko,

Doctor of Sciences (Economics),

Professor at the Department of Accounting in Credit and Budget

Institutions, and Economic Analysis

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)

E-mail: parasiy_vergunenko@bigmir.net

Yuliia Sivta,

Master Student at the Faculty of Accounting,

Program of Study «Accounting and audit in bank management»,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)

E-mail: yulia_sivta@ukr.net

Credit risk analysis in commercial banks of Ukraine in conditions of Basel III implementation

Annotation

Research objective. The crisis of 2006-2009 forced the banking institutions worldwide to revise the basic principles of banking activities in the sphere of lending, credit risk assessment, and the formation of reserve and buffer capital. Stability of the banking system is the cornerstone of effective economic growth. That is why Ukraine has started introduction of the Basel III principles for bank management and control. At the same time, the challenge is in banking system capacity to meet new requirements.

Methodology. The research information base was the materials of the National Bank of Ukraine, the official reporting data of banks, materials of scientific conferences, monographs of Ukrainian and foreign scientists, as well as authors' observations. The study used the methods of brainstorming, analysis and synthesis, comparison, observation, and Delphi method.

Findings. According to the Basel III principles, the focus has to be on bank controlling of credit risks. The study pays attention to the challenges of transition to Basel III in Ukraine, and the monitoring of credit risk by banks.

Value added. The article explores the theoretical approaches to the terms and obstacles for the banking system at the process of implementation of Basel III requirements. The study summarizes the main changes provided by the new standards for the banking risks monitoring, and the use of ratios that take into account these risks.

Key words: credit, credit risk, Basel III, banking.